

2015-03-06

Remiss: Promemorian Patent- och marknadsdomstol; Kompletterande överväganden

Inledande synpunkter

Juridiska fakultetsnämnden välkomnar den remiss som tillställts myndigheten rörande promemorian om kompletterande överväganden till de förslag som lämnas i departementspromemorian Patent- och marknadsdomstol (Ds 2014:2). Som framgår av båda promemoriorna väcker förslaget delikata frågor om framförallt domstolens behörighet, sammansättning, instansordning och prejudikatsbildning. Med avseende på frågorna om behörighet och prejudikatbildning underströk fakultetsnämnden i det ursprungliga remissvaret behovet av närmare utredning. För att minska samhällskostnaderna för oklarhet och komplexitet stödjer fakultetsnämnden förslaget att flytta fram tidpunkten för ikraftträdandet från den 1 juli 2015 till den 1 september 2016, eller till det senare datum som utredningarna kräver.

Allmänt om domstolens föreslagna behörighet

För att säkerställa tillgänglighet, rättssäkerhet, och processekonomisk effektivitet har en grundstruktur med allmänna domstolar och förvaltningsdomstolar ansetts vara mest ändamålsenlig. Även om juridikens systematisering kan påverka domstolarnas organisation är det snarare regel än undantag i den praktiska verksamheten att en domstol i ett och samma mål har att besluta i frågor som är hänförliga till vitt skilda rättsområden. Ibland utkristalliserar sig dock en typ av ärenden som kräver särskild handläggning och måhända finns det generellt ett ökat behov av specialisering och specialprocess. Tiden framstår hursomhelst som mogen för en svensk specialdomstol för marknadsreglering (immaterialrätt, marknadsföringsrätt och konkurrensrätt). Som alltid när det gäller specialdomstolar uppkommer då frågor om kompetensavgränsningen mot den grundläggande domstolsorganisationen och andra specialdomstolar.

Det som gör frågan om den föreslagna Patent- och Marknadsdomstolens behörighet särskilt delikat är att domstolen i själva verket ska hantera ärenden av högst skiftande natur. Även om det i vissa avseenden är helt nödvändigt att lösa kompetenskonflikter mellan allmän domstol och marknadsdomstol och det överlag finns ett behov av ett mer samlat grepp om regleringen av marknaden, finns egentligen inget gemensamt kärnområde. Den föreslagna institutionen kommer att tillhandahålla ett flertal disparata specialprocesser med olika domstolssammansättningar, instanser och prejudikatbildning. Naturligtvis behövs olika kompetenser och processer beroende på om ärendet rör den ena eller andra typen av immaterialrätt, marknadsföringsrätt, eller konkurrensrätt. Dessutom

Juridiska fakultetsnämnden

är varje delområde inom marknadsregleringen sammansatt av en mängd olika regler som är hänförliga till övergripande rättsområden förutom särregleringen. Medan straffrättsliga regler definierar myndighetssamverkan mot handel med piratkopior är avtalsrätten en central del av marknadsföringsrätten och avgörande för immaterialrätternas existens då deras konsumtion beror på innehavarens samtycke. Även familjerättsliga regler är en viktig del av upphovsrätten, och för att nämna bara en processuell aspekt är grupptalan möjlig i marknadsföringsrättsliga mål. På vissa områden är EU-harmoniseringen långtgående och EU-förordningarna på varumärkesrättens och mönsterrättens område ställer särskilda krav på ekvivalens och koherens. På andra områden finns ännu stor nationell frihet så länge det ej påverkar integrationen. Genom EU-förordningarna på den internationella privaträttens område gäller särskilda regler för såväl immaterialrätterna som för konsumentfrågor och konkurrensrätten. Varje delområde av marknadsregleringen rymmer alltså ett brett spektrum av olika regler förutom att regleringen har beröringspunkter med andra rättsområden. För att avgränsa Patent- och Marknadsdomstolens behörighet måste därför två frågor besvaras, dels vad som egentligen avses med begreppen ”immaterialrätt”, ”marknadsföringsrätt” och ”konkurrensrätt”, dels vilken grad av samband som krävs med det konglomerat av regler som definierar rättsområdena.

När det gäller begreppet ”immaterialrätt” klargörs i promemorian hur firmafrågor ska hanteras. Men liknande frågor kan uppkomma avseende andra typer av kännetecken såsom internationella symboler, statliga symboler, och geografiska ursprungsangivelser. Vidare kan t.ex. domännamn väcka såväl känneteckensrättsliga som marknadsföringsrättsliga frågor, men kan frågor om sändningsrättigheter omfattas av marknadsföringsrätten? När det sedan gäller graden av samband bör ärendena röra specifikt ”immaterialrättsliga”, ”marknadsföringsrättsliga” eller ”konkurrensrättsliga” frågor. Bara för att ett avtal rör t.ex. konsumenter eller en immaterialrätt är det inte givet att tvisten med fördel lyfts ut från de allmänna domstolarnas domäner till en specialdomstol. Prejudikatbildningen på avtalsrättens område talar ofta emot en sådan särreglering.

För att definiera en specialdomstols kompetensområde finns åtminstone tre alternativa strategier. En tydlig och snävt avgränsad behörighet är att föredra om möjligt. På så sätt kan domarnas specialistkompetens utnyttjas och behovet av skyndsamt handläggning eller andra speciallösningar tillgodoses utan större risk för att rättspraxis av mer generell karaktär avviker från rättsutvecklingen vid andra domstolar. Det är också möjligt att ge domstolen en vidare behörighet att avgöra frågor som har nära samband med de frågor som först berättigade skapandet av specialdomstolen. Det blir då svårare att specificera kompetensområdet i lag och frågor uppstår om allokering av rätten att avgöra behörighetsfrågorna i det enskilda fallet. Normalt är det enklast att låta den domstol som får ärendet på sitt bord avgöra ärendefördelningen. Men oavsett vem som i slutänden har beslutanderätten leder en sådan ordning lätt till ökade samhällskostnader i form av lång handläggningstid för formaliafrågor, högre arbetsbelastning för domstolarna, och osäkerhet för berörda parter. Ett tredje alternativ är en kasuistisk och detaljerad reglering, utformad av lagstiftaren, vilket dock har den uppenbara nackdelen att försvåra överskådligheten.

Det går inte att tilldela Patent- och Marknadsdomstolen precisa och snävt avgränsade kompetenser. Som framgår av promemorian väljer därför lagstiftaren en kombination av stor frihet för domstolen att själv definiera sin behörighet och en detaljerad särreglering.

Den kasuistiska diskussionen i promemorian som bygger på vissa remissvar ger dock inget generellt tillämpbart svar på frågan hur behörigheten ska avgränsas. Istället skulle det vara välkommet med en utredning om vilka principer som styr domstolens kompetens i den uppsjö av gränsdragningsituationer som kan uppkomma. Principen har nämligen fördelen att den sänker samhällskostnaderna som följer av oklarhet och komplexitet samtidigt som den ger möjlighet till skraddarsyddna lösningar. Exempelvis borde principen om att Patent- och Marknadsdomstolen ej längre är behörig i ärenden där inte längre frågor görs gällande som är specifikt immaterialrättsliga, marknadsföringsrättsliga eller konkurrensrättsliga förtydligas i lagtext. Även förslaget att upprätta en förteckning över ärendetyper bör undersökas vidare.

Särskilt om avtalslicenslagarna

Som framgår av huvudpromemorian (Ds 2014:2) omfattar förslaget om ny domstolsordning även de två avtalsvillkorslagarna för konsumentförhållanden och mellan näringsidkare. Den nya promemorians förslag om ökade möjligheter att sammanföra konkurrens- och marknadsföringsrättsliga mål med civilrättsliga mål som nu prövas i vanlig tvistemålsordning omfattar däremot inte avtalsvillkorslagarna. Några överväganden på denna punkt redovisas inte i promemorian.

Avtalsvillkorslagarna har emellertid en uppbyggnad som nära svarar till marknadsföringslagen, särskilt som den var utformad tidigare. Prövningen enligt avtalsvillkorslagarna är inriktad på frågan om ett avtalsvillkor är oskäligt och har härigenom nära samband med prövning i tvistemål av frågor om avtalsvillkors oskälighet och förhållande till tvingande civilrättsliga regler. Uppgiften att pröva om en viss näringsidkare bör förbjudas att fortsätta tillämpa ett oskäligt avtalsvillkor är inte av sådan karaktär att den fordrar en speciell processordning. Den ordning som nu föreslås för de konkurrens- och marknadsföringsrättsliga målen vad gäller möjligheter till kumulation bör därför även omfatta mål enligt avtalsvillkorslagarna.

Särskilt om rättsfallsamling

I nuläget utger Marknadsdomstolen en årsbok, Marknadsdomstolens avgöranden, som redovisar domstolens praxis. Med den nu föreslagna nya domstolsordningen kan man räkna med att ventilen till HD kommer att utnyttjas rätt sparsamt och att det därför kommer att bli få avgöranden inom ämnesområdet publicerade i NJA. Praxisbildningen kommer alltså att ske huvudsakligen i den nya överdomstolen. Mot denna bakgrund och med hänsyn till ämnesrådets betydelse är det viktigt att den nya domstolen redan från början kan utge en egen rättsfallsamling som redovisar domstolens praxis. Hur denna lämpligen bör utformas behöver övervägas närmare.

Särskilt om ekonomiskt sakkunniga ledamöter

Frågan om i vilken utsträckning prejudikatbildningen på konkurrensrättens område är, och bör vara, styrd av ekonomiska teorier är komplicerad och i många avseenden kontroversiell. Medan EU-rättsliga mål på konkurrensrättens område ej avgörs av domare med ekonomisk sakkunskap har vi i Sverige valt att ha ledamöter med sådan sakkunskap. Det får naturligtvis inte leda till alltför stora diskrepanser mellan utvecklingen av nationell konkurrensrätt och utvecklingen av den övernationella konkurrensrätten.

Övrigt

Avslutningsvis delar Juridiska fakultetsnämnden uppfattningen att problemet med långa handläggningstider inte ska överdrivas. Tvärtom kan möjligheten till överprövning och

prövningstillstånd medföra en ökad rättsäkerhet i linje med skyddet för mänskliga rättigheter som säkerställs av såväl Europakonventionen som EU:s rättighetsstadga. Den föreslagna ”ventilen” är lovvärd, men en närmare utredning om både Högsta Domstolens roll och Högsta Förvaltningsdomstolens roll i olika mål skulle vara välkommen.